

NATURENS RÄTT

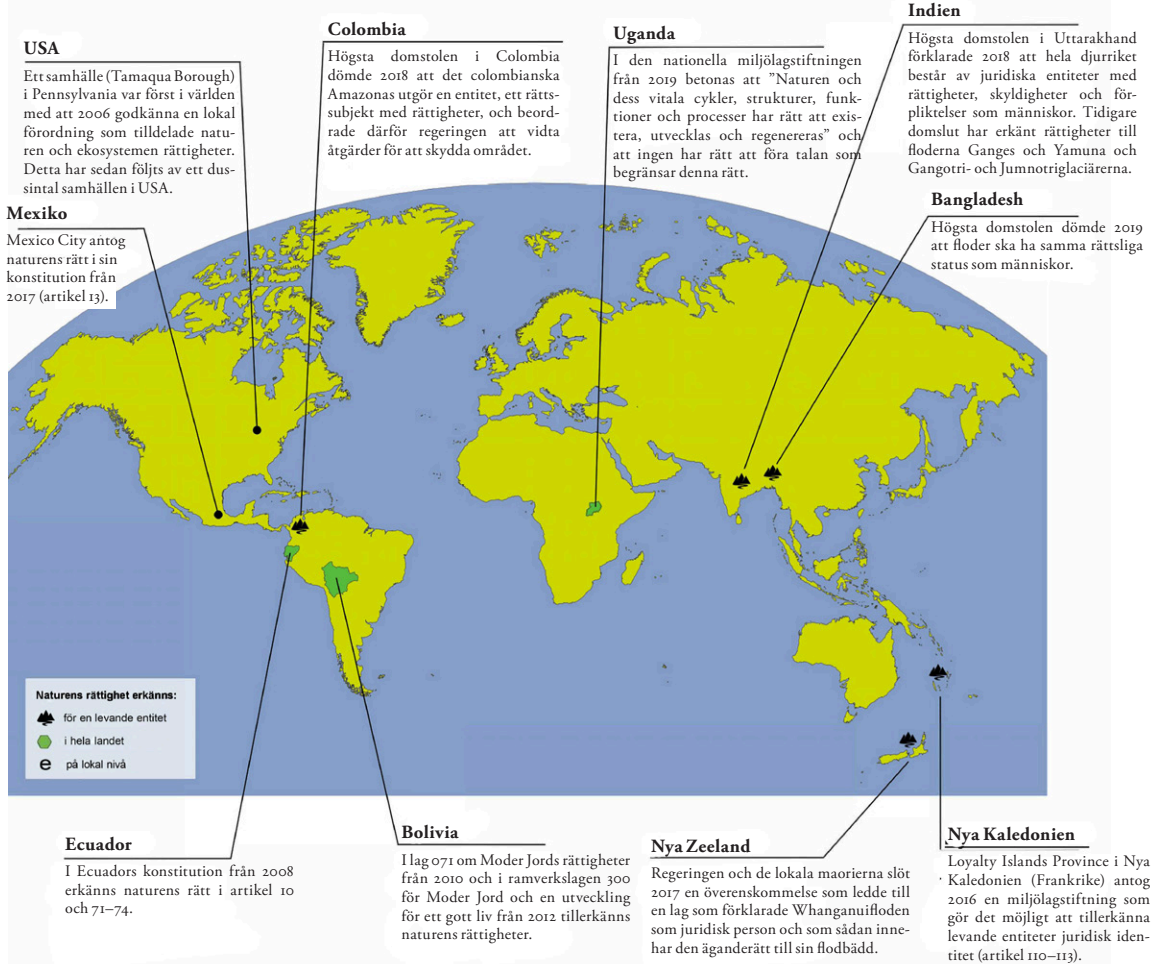
Yaffa Epstein

Allt fler länder har valt att tillerkänna naturen juridiska rättigheter. Det är möjligt oavsett om man anser att naturen har ett egenvärde eller om den bör skyddas för människans skull. Under de senaste femton åren har konceptet naturens rätt gått från att framstå som en vansinnig idé till att faktiskt vara lag i mer än dussinet rättsordningar världen över. I Europa ligger utvecklingen vad gäller naturens rätt efter jämfört med Sydamerika, Oceanien och Sydasiens, men förslag på att erkänna sådana rättigheter diskuteras i flera länder, däribland Sverige, där exempelvis Sametinget erkänt deklarationen om Moder Jords rättigheter och Miljöpartiet har föreslagit tillägg till grundlagen för att möjliggöra för naturens rätt.

Det finns olika former att erkänna sådana rättigheter i olika system och dessa inkluderar grundlagsändring, nationell lagstiftning, föreskrifter och överenskommelser som erkänner naturens rätt för olika delar av naturen, lokala bestämmelser, erkännande av urfolk eller stamfolk, röstningsförfaranden och rättsfall. Konstitutionella bestämmelser är oftast den starkaste formen inom ett juridiskt system, samtidigt som andra insatser kan vara enklare att genomföra och väl så effektiva.

Allteftersom fler länder erkänner naturens rätt så förändras frågan från om det är möjligt för naturens rätt att accepteras juridiskt till hur naturens rätt bäst kan försvaras i olika rättsordningar. Hittills har försöken att försvara naturens rätt bara lett till begränsade resultat. De erkännanden som har gjorts i Nya Zeeland och Colombia verkar särskilt lovande. Även om Ecuador och Bolivia var pionjärer i att erkänna naturens rätt och att vissa rättsfall som argumenterade kring naturens rätt har fått positiva utfall så har bägge länderna fortsatt att tillämpa regelverk som ger miljöskadliga effekter. Andra försök att erkänna naturens rätt har inte klarat juridisk prövning, vilket oftast inte har berott på svårigheter att förklara själva idén med naturens rätt utan på tillkortakommande vad gäller hur kraven var formulerade. Exempelvis har flera städer i USA försökt utfärda lokala förordningar som tillerkänner naturen rättigheter men som samtidigt tar bort rättigheter för delstatens myndigheter och företag vilket strider emot USA:s konstitution.

Hur framgångsrikt ett tillerkännande av naturens legala rättigheter blir beror paradoxalt nog på hur pass väl anpassade de är till det befintliga juridiska systemet och hur de förändrar redan befintligt skydd av miljön. Det finns flera olika globala rörelser som stöder idén med naturens rätt, samtidigt som dessa rättigheter beslutas på nationell nivå. Detta har resulterat i skillnader, men samtidigt också trender i vilka och hur sådana rättigheter erkänns. För att kunna utvärdera effekten behöver man titta på ett antal frågor som besvaras olika i olika rättsordningar, t.ex. enligt vilka legala mekanismer har naturens rätt juridiskt erkänts? Vilka är de nya rättighetsinnehavarna? Vilka rättigheter har de? Hur säkerställer man dessa rättigheter? Hur värderas naturens rätt jämfört med andra rättigheter? Det finns inte något universellt bäst sätt att svara på dessa frågor, men en specifik åtgärd kan vara mer eller mindre effektiv i olika länders juridiska system.

Aktivister hävdar ofta att det krävs ett paradigmskifte för att kunna erkänna naturens rätt där rättssystemet går från antropocentriska till ekocentriska rättssystem. Men det är inte alltid nödvändigt. Att erkänna naturens rätt kan vara lika omvälvande som en konstitutionell revolution men kan också göras genom betydligt mindre förändringar. Redan idag förekommer det i lagstiftningen icke-humana personer (juridiska personer) i form av företag, organisationer och stater. Naturliga entiteter skulle kunna erkännas som juridiska personer genom en liknande process som den som handlar om olika företags rättigheter, och, liksom dessa, ha rätt till prövning i domstol för att försvara deras intressen. Å andra sidan är det inte nödvändigt att naturen är en juridisk person för att man ska kunna erkänna naturens rättigheter; miljöorganisationer skulle kunna bemyndigas att föra naturens talan när naturens rättigheter kränks. Intresseföreningar kan redan nu driva rättsfall när brott sker mot miljölagstiftningen, men om förutsättningarna att representera naturen när dess rätt kränks vidgas skapas fler möjligheter och sammanhang där rättigheterna kan prövas och samtidigt ökar antalet möjliga åtgärder. Särskilt i de nordiska länderna skulle de genom att utse en miljöombudsman kunna utveckla ett sätt att försvara naturens rätt utan några större förändringar av lagstiftningen. Det kan anses bekräftat att naturens rätt kan erkännas i lagstiftningen, men fortfarande krävs det mer forskning för att optimera hur sådana rättigheter erkänns.

Några av de platser världen över där naturens rätt har inkluderats i det lokala systemet. Karta: Guillaume Chapron.